

การพัฒนาโมเดลเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจและการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของประเทศไทย

Developing an Integrated Model to Foster Trust and Peaceful Coexistence in a Multicultural Society: A Case Study of Thailand's Southern Border Provinces

ชุมพล อังคนานนท์¹, วินิจ ฝาเจริญ², กรวิทย์ เกาะกลาง³ และ อนิรุต หนูปลอด⁴
Chumphon Angkananon¹, Winit Pharcharuen², Koravit Koklang³ and Anirut Nuplord⁴

Received: 06 April 2026; Revised: 04 May 2026; Accepted: 05 May 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความไว้วางใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในชุมชนพหุวัฒนธรรม 2) วิเคราะห์กลไก รูปแบบ และแนวทางปฏิบัติที่มีศักยภาพในการเสริมสร้างความไว้วางใจ และ 3) พัฒนาโมเดลเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจและสันติสุข การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 35 คน ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ตัวแทนภาครัฐ ภาคประชาสังคม และประชาชนในพื้นที่จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การเข้ารหัส การจัดหมวดหมู่ และการสังเคราะห์เชิงแนวคิด พร้อมตรวจสอบความน่าเชื่อถือแบบสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า ความไว้วางใจในพื้นที่มีลักษณะเป็นความไว้วางใจเชิงประาบางที่ถูกกำหนดโดยปัจจัย 3 ระดับ ได้แก่ โครงสร้าง สังคม และวัฒนธรรม โดยกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความไว้วางใจประกอบด้วยการสื่อสารและพื้นที่ปลอดภัย บทบาทของผู้นำ เครือข่ายทางสังคม และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นรูปแบบการดำเนินงาน ได้แก่ เวทีปฏิสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรม กิจกรรมร่วมของชุมชน และความร่วมมือเชิงสถาบัน นำไปสู่การพัฒนาโมเดลสันติสุขเชิงบูรณาการบนฐานความไว้วางใจ (TIP Model) ที่เชื่อมโยงระดับโครงสร้าง สังคม และ

^{1 4} หลักสูตรรัฐศาสตร์ สาขาวิชาการเมืองการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยแม่โจ้-ชุมพร; Politics and Local Governance, Maejo University at Chumphon

² วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้; School of Administrative Studies Maejo University

³ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี; Faculty of Liberal Arts and Management Sciences, Prince of Songkhla University Surat Thani Campus

Corresponding author, E-mail: dekjo_67@hotmail.com

วัฒนธรรม ผ่าน 4 มิติหลัก ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจ การมีส่วนร่วม ความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม และธรรมาภิบาลเชิงความร่วมมือ โดยมีลักษณะเป็นวงจรพลวัต องค์ความรู้ใหม่ชี้ให้เห็นว่าความไว้วางใจเป็นกลไกเชิงระบบที่สามารถขับเคลื่อนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน ทั้งในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ

คำสำคัญ: ความไว้วางใจ; สันติสุข; สังคมพหุวัฒนธรรม; ธรรมาภิบาลเชิงความร่วมมือ

Abstract

This study aims to: 1) examine the situation and factors influencing the level of trust and peaceful coexistence in multicultural communities; 2) analyze key mechanisms, models, and practices that contribute to trust-building; and 3) develop an integrated model to enhance trust and sustainable peace. The research adopts a qualitative approach, integrating participatory research and action research. A total of 35 key informants including community leaders, religious leaders, government representatives, civil society actors, and local residents in Yala, Pattani, and Narathiwat provinces were purposively selected. Data were collected through document analysis, in-depth interviews, focus group discussions, and participatory workshops, and analyzed using content analysis, coding, categorization, and conceptual synthesis, with triangulation employed to ensure reliability.

The findings reveal that trust in the study area is characterized as fragile trust, shaped by three interconnected levels: structural, social, and cultural. Key mechanisms for fostering trust include communication and safe spaces, leadership roles, social networks, and public participation. These mechanisms are operationalized through intercultural dialogue platforms, community-based collaborative activities, and institutional partnerships. The study proposes a Trust-Based Integrative Peace Model (TIP Model), which links structural, social, and cultural dimensions through four core components: trust-building, deep participation, intercultural understanding, and collaborative governance. The model operates as a dynamic cycle, emphasizing that trust functions as a systemic mechanism driving sustainable peaceful coexistence in multicultural societies, with practical implications for both policy and implementation.

Keywords: Trust; Peaceful Coexistence; Multicultural Society; Collaborative Governance

บทนำ

ในบริบทของโลกยุคโลกาภิวัตน์ สังคมร่วมสมัยได้เผชิญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในมิติของชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และอัตลักษณ์ทางสังคม ความหลากหลายดังกล่าวมิได้เป็นเพียงลักษณะทางสังคมเท่านั้น (เสก คักดีอยู่ดี และคณะ, 2569) หากแต่เป็นทั้งโอกาส และความท้าทาย ต่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมเดียวกัน นักวิชาการ Muhammad Rizwan ได้ชี้ให้เห็นว่า การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม จำเป็นต้องอาศัยกลไกสำคัญ ได้แก่ ความไว้วางใจ (trust) ซึ่งเป็นรากฐานของความร่วมมือทางสังคม และเป็นองค์ประกอบสำคัญของทุนทางสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Rizwan, 2024) ในขณะเดียวกันแนวคิดสันติภาพเชิงบวก ของ Cremin & Bevington (2017) ได้ขยายกรอบความเข้าใจของสันติภาพจากการไม่มีความรุนแรง ไปสู่การสร้างโครงสร้างทางสังคมที่เป็นธรรม การเคารพในสิทธิมนุษยชน และการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมของทุกกลุ่มในสังคม นอกจากนี้แนวคิดพหุวัฒนธรรมของ Phillips (2009) ยังเน้นย้ำว่า การอยู่ร่วมกันในความแตกต่างจำเป็นต้องตั้งอยู่บนฐานของการยอมรับอัตลักษณ์และสิทธิทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม มิใช่การกลืนกลายให้เป็นหนึ่งเดียว ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาโมเดลเชิงบูรณาการที่สามารถเชื่อมโยงแนวคิดด้านความไว้วางใจ การมีส่วนร่วมของประชาสังคม และสันติภาพเชิงบวก จึงเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสังคมที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในบริบทเชิงพื้นที่ของประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างเด่นชัด กล่าวคือ เป็นพื้นที่ที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิม ขณะที่โครงสร้างรัฐและสถาบันหลักของประเทศตั้งอยู่บนฐานของสังคมไทยพุทธ ความแตกต่างดังกล่าวได้ก่อให้เกิดพลวัตของความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ทั้งในมิติของอัตลักษณ์ ความเชื่อ และอำนาจทางการเมือง (อุทัย ดุลยเกษม และคณะ, 2550) ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมามีพื้นที่ดังกล่าวได้เผชิญกับสถานการณ์ความไม่สงบอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีรากฐานมาจากปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น ความไม่เท่าเทียม ความรู้สึกถูกกีดกันทางวัฒนธรรม และการขาดความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน รวมถึงระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาที่แตกต่างกัน (วันพิชิต ศรีสุข, 2565) แม้ว่าภาครัฐและภาคประชาสังคมจะได้ดำเนินโครงการและมาตรการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นนโยบายด้านความมั่นคง การพัฒนาเศรษฐกิจ หรือการส่งเสริมการศึกษา แต่กลับพบว่า หลายมาตรการยังไม่สามารถเข้าถึงรากเหง้าของปัญหาได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะในประเด็นของความไว้วางใจ และความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม (วิลาสินี โสภภาพ, 2567) ปัญหาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างเชิงนโยบายและเชิงองค์ความรู้ ที่ยังขาดโมเดลเชิงบูรณาการที่สามารถเชื่อมโยงบทบาทของภาครัฐ

ภาคประชาสังคม ผู้นำศาสนา และชุมชนท้องถิ่น เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างกลไกการเสริมสร้างความไว้วางใจและสันติสุขในระดับพื้นที่ นอกจากนี้ การดำเนินงานที่ผ่านมาในหลายกรณียังขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชนในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกและขาดความเป็นเจ้าของต่อกระบวนการพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาโมเดลที่สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น และเปิดพื้นที่ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบและลุ่มลึก

จากหลักการและปัญหาดังกล่าว การวิจัยนี้ จึงมุ่งตั้งคำถามสำคัญเพื่อแสวงหาคำอธิบายและแนวทางในการพัฒนาโมเดลเชิงบูรณาการ ที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยคำถามการวิจัยหลักประกอบด้วย (1) ปัจจัยเชิงโครงสร้างสังคม และวัฒนธรรมใดบ้างที่ส่งผลต่อระดับความไว้วางใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในชุมชนพหุวัฒนธรรมของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2) กลไก รูปแบบ หรือแนวปฏิบัติใดที่มีบทบาทในการเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาในบริบทของความหลากหลายทางวัฒนธรรม (3) แนวคิด ทฤษฎี หรือกรอบการวิเคราะห์ใดที่เหมาะสมในการนำมาบูรณาการเพื่อพัฒนาโมเดลการเสริมสร้างความไว้วางใจและสันติสุขในระดับชุมชน และ (4) โมเดลเชิงบูรณาการที่พัฒนาขึ้นควรมีองค์ประกอบ กลไก และกระบวนการดำเนินงานอย่างไรจึงจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทพื้นที่ที่มีความเปราะบางทางสังคมและความมั่นคง ทั้งนี้ การตั้งคำถามดังกล่าวมิได้มุ่งเพียงการอธิบายปรากฏการณ์เท่านั้น แต่ยังมุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ในการออกแบบนโยบาย และแนวปฏิบัติในการเสริมสร้างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความละเอียดอ่อนเชิงอัตลักษณ์ และความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง เช่น พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งอาจเป็นต้นแบบสำหรับการประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความไว้วางใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในชุมชนพหุวัฒนธรรมของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อวิเคราะห์กลไก รูปแบบ และแนวทางปฏิบัติที่มีศักยภาพในการเสริมสร้างความไว้วางใจ
3. เพื่อออกแบบและพัฒนาโมเดลเชิงบูรณาการสำหรับการเสริมสร้างความไว้วางใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย (Research Design)

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาโมเดลเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

ไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ผสมผสานแนวทางการวิจัยแบบมีส่วนร่วม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมุ่งเน้นการศึกษาบริบทเชิงลึกของพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเปราะบางทางสังคม การออกแบบการวิจัยใช้ลักษณะเชิงบูรณาการ เพื่อเชื่อมโยงองค์ความรู้จากหลายศาสตร์ ได้แก่ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และสันติศึกษา เข้ากับข้อมูลเชิงประจักษ์จากภาคสนาม เพื่อพัฒนาโมเดลที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทของพื้นที่ศึกษา

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Population and Sample)

ประชากรในการวิจัยประกอบด้วยบุคคลและกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความไว้วางใจและการอยู่ร่วมกันในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดยะลา ปัตตานี และ นราธิวาส โดยกลุ่มตัวอย่างจะใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลที่มีความรู้ ประสบการณ์ และบทบาทสำคัญในประเด็นที่ศึกษา ประกอบด้วย (1) ผู้นำชุมชน (2) ผู้นำศาสนา (3) ตัวแทนภาครัฐ (4) ตัวแทนองค์กรภาคประชาสังคม และ (5) ประชาชนในพื้นที่ ทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิม รวมจำนวนประมาณ 30-50 คน ทั้งนี้จะคำนึงถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา และบทบาททางสังคม เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความครอบคลุมและสะท้อนบริบททางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

2. เครื่องมือการวิจัย (Research Instruments)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย (1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guide) ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถสะท้อนประสบการณ์และมุมมองได้อย่างอิสระ (2) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม เพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (3) แบบบันทึกการสังเกต (Observation Form) สำหรับเก็บข้อมูลเชิงบริบทจากพื้นที่จริง และ (4) แบบวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis Form) สำหรับศึกษา นโยบาย รายงาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือทั้งหมดจะผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยผู้ทรงคุณวุฒิ และปรับปรุงให้เหมาะสมก่อนนำไปใช้จริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection)

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการในหลายขั้นตอน ได้แก่ (1) การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจาก เอกสาร งานวิจัย และนโยบายที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐาน (2) การลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (3) การจัดประชุมกลุ่มสนทนา (Focus Group Discussion) เพื่อรวบรวมความคิดเห็นจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ (4) การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อร่วมกันสังเคราะห์แนวทางและพัฒนาโมเดลเชิงบูรณาการ โดยกระบวนการทั้งหมดจะยึดหลักจริยธรรมการวิจัย เช่น การขอความยินยอม การรักษาความลับ และการเคารพสิทธิของผู้ให้ข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยเริ่มจากการถอดเทปและจัดระเบียบข้อมูล จากนั้นดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อจำแนกประเด็นสำคัญและค้นหารูปแบบของข้อมูล กระบวนการวิเคราะห์ประกอบด้วยการเข้ารหัสข้อมูล การจัดหมวดหมู่ และการสังเคราะห์เชิง

แนวคิด พร้อมทั้งใช้การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ

การพัฒนาโมเดลเชิงบูรณาการ (Model Development) ภายหลังจากวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำผลการศึกษาไปสังเคราะห์เพื่อพัฒนาโมเดลเชิงบูรณาการที่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ความไว้วางใจ (Trust) การมีส่วนร่วมของประชาสังคม (Civil Society Participation) ความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม (Intercultural Understanding) และสันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) โดยโมเดลดังกล่าวจะผ่านกระบวนการตรวจสอบความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญ (Expert Review) และการสะท้อนความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เพื่อให้โมเดลมีความสอดคล้องกับบริบทจริงและสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

กรอบแนวคิดการวิจัยนี้ ตั้งอยู่บนฐานของการบูรณาการแนวคิดหลัก 4 ประการ ได้แก่ (1) ทฤษฎีความไว้วางใจ (Trust Theory) ซึ่งอธิบายกลไกความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสถาบัน (2) แนวคิดพหุวัฒนธรรมที่เน้นการยอมรับและเคารพความแตกต่าง (3) แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาสังคมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดอนาคตร่วมกัน และ (4) แนวคิดสันติภาพเชิงบวกที่มุ่งสร้างความเป็นธรรมและความยั่งยืนในสังคม โดยตัวแปรเหล่านี้มีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล กล่าวคือ ความไว้วางใจและความเข้าใจข้ามวัฒนธรรมจะส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาสังคม ซึ่งนำไปสู่การสร้างสันติภาพเชิงบวก และท้ายที่สุดก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาโมเดลเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสถานการณ์และปัจจัย ที่ส่งผลต่อความไว้วางใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในชุมชนพหุวัฒนธรรม ผลการวิเคราะห์พบว่า สถานการณ์ความไว้วางใจในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะเป็นความไว้วางใจเชิงเปราะบาง ซึ่งถูกกำหนดโดยปัจจัยเชิงโครงสร้างที่สัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์และการปกครอง ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนอย่างสอดคล้องกันว่า ความไม่ไว้วางใจมิได้เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระดับบุคคลเพียงอย่างเดียว หากแต่มีรากฐานจากประสบการณ์เชิงโครงสร้างที่ประชาชนรู้สึก “รัฐไม่เข้าใจวิถีชีวิตของคนในพื้นที่” และ “นโยบายส่วนใหญ่ถูกกำหนดจากส่วนกลางโดยขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน” โดยมีการสะท้อนว่า “คนในพื้นที่ไม่ได้ปฏิเสธรัฐ แต่เขารู้สึกว่ารัฐไม่ฟังเสียงของเขา” และ “ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนยังมีระยะห่าง” ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนถึงภาวะความไม่ไว้วางใจต่อสถาบันซึ่งส่งผลกระทบต่อระดับความร่วมมือและการยอมรับนโยบายในพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญ

ในขณะเดียวกัน ผลการวิจัยยังพบว่า ปัจจัยด้านความแตกต่างทางอัตลักษณ์ ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นอีกเงื่อนไขสำคัญที่กำหนดระดับความไว้วางใจในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่า “ความแตกต่างไม่ได้เป็นปัญหา หากแต่การไม่เข้าใจกันต่างหากที่เป็นปัญหา” และ “บางครั้งเพียงภาษาและวิถีชีวิตที่ต่างกันก็ทำให้เกิดความรู้สึกห่างเหิน” อย่างไรก็ตามในระดับชุมชนยังคงพบ “พื้นที่ของความไว้วางใจ” ผ่านเครือข่ายทางสังคมและบทบาทของผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนา โดยมีข้อสะท้อนว่า “ในระดับหมู่บ้าน คนยังสามารถพูดคุยและช่วยเหลือกันได้” และ “กิจกรรมชุมชนช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างศาสนาได้ดี” สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าทุนทางสังคมในระดับชุมชน ยังคงมีบทบาทสำคัญในการประคับประคองความสัมพันธ์ และลดความตึงเครียดทางสังคม แม้จะอยู่ภายใต้บริบทของความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง

ดังนั้น ความไว้วางใจในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นปรากฏการณ์ที่มีลักษณะหลายระดับซึ่งประกอบด้วย (1) ระดับโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับรัฐและนโยบาย (2) ระดับสังคมที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายและความสัมพันธ์ในชุมชน และ (3) ระดับวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์และความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม โดยผู้ให้ข้อมูลจำนวนมากเน้นย้ำว่า “หากเปิดโอกาสให้คนมีส่วนร่วม ความไว้วางใจจะเกิดขึ้นเอง” และ “การได้พูดคุยกันคือจุดเริ่มต้นของความเข้าใจ” ข้อค้นพบนี้สามารถตีความเชิงวิชาการได้ว่า การสร้างความไว้วางใจในสังคมพหุวัฒนธรรม จำเป็นต้องอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมควบคู่กับการเสริมสร้างความเข้าใจ ข้ามวัฒนธรรมและการลดช่องว่างเชิงโครงสร้างระหว่างรัฐกับประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมและสันติภาพเชิงบวก ที่มองว่าความไว้วางใจ เป็นทั้งเงื่อนไขและผลลัพธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในระยะยาว

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์กลไก รูปแบบ และแนวทางปฏิบัติที่มีศักยภาพในการเสริมสร้างความไว้วางใจในสังคมพหุวัฒนธรรม ผลการวิเคราะห์พบว่า กลไกที่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความไว้วางใจ ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างชัดเจน สามารถแบ่ง 4 กลไกหลัก ได้แก่ (1) กลไกการสื่อสารและการสร้างพื้นที่ปลอดภัย ซึ่งเป็นเวทีให้กลุ่มต่างศาสนาและชาติพันธุ์ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเปิดเผย โดยผู้ให้ข้อมูลระบุว่า ถ้ามีพื้นที่ให้พูดคุยกันตรง ๆ ความเข้าใจจะเกิดขึ้น (2) กลไกผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนา ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมความสัมพันธ์และสร้างความน่าเชื่อถือในระดับพื้นที่ โดยมีการสะท้อนว่า คำพูดของผู้นำศาสนามีผลต่อความรู้สึกของคนในชุมชนมาก (3) กลไกเครือข่ายทางสังคม ที่เกิดจากความสัมพันธ์ในชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มเยาวชน หรือกิจกรรมร่วม ซึ่งช่วยสร้างความไว้วางใจแบบไม่เป็นทางการ และ (4) กลไกการมีส่วนร่วม ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรม โดยผู้ให้ข้อมูลย้ำว่า “ถ้าคนได้ร่วมคิด ร่วมทำ เขาจะเชื่อใจกันมากขึ้น” กลไกทั้ง 4 ประการนี้สะท้อนว่าความไว้วางใจเกิดจากกระบวนการทางสังคม ที่ต้องอาศัยทั้งการสื่อสาร ความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

ในด้านรูปแบบของการเสริมสร้างความไว้วางใจพบว่า สามารถจำแนกได้เป็น 3 รูปแบบหลัก ได้แก่ (1) รูปแบบเวทีปฏิสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรม เช่น เวทีพูดคุย เวทีสันติภาพ หรือกิจกรรมแลกเปลี่ยนระหว่างศาสนา ซึ่งช่วยลดอคติและสร้างความเข้าใจ (2) รูปแบบกิจกรรมร่วมของชุมชน

เช่น การจัดงานประเพณี กิจกรรมพัฒนา หรือโครงการชุมชน ที่เน้นการทำงานร่วมกันของคนต่างกลุ่ม โดยผู้ให้ข้อมูลระบุว่า “กิจกรรมที่ทำร่วมกันทำให้คนรู้จักกันมากกว่าการนั่งประชุม” และ (3) รูปแบบความร่วมมือเชิงสถาบัน ซึ่งเป็นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และผู้นำท้องถิ่นในลักษณะหุ้นส่วน โดยมีการสะท้อนว่า “ถ้ารัฐทำงานร่วมกับชุมชนจริง ๆ ความเชื่อมั่นจะเพิ่มขึ้น” รูปแบบทั้ง 3 นี้มีลักษณะเชื่อมโยงกัน โดยเริ่มจากระดับชุมชนไปสู่ระดับโครงสร้าง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทพหุวัฒนธรรมได้อย่างยืดหยุ่น

สำหรับแนวทางปฏิบัติในการเสริมสร้างความไว้วางใจ ผลการวิจัยสามารถสรุปเป็น 3 แนวทางสำคัญ ได้แก่ (1) แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยเน้นการเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มมีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผนจนถึงการดำเนินงาน (2) แนวทางการเคารพอัตลักษณ์และความหลากหลาย โดยให้ความสำคัญกับศาสนา ภาษา และวิถีชีวิตของแต่ละกลุ่ม ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่า “การเคารพกันคือจุดเริ่มต้นของความไว้วางใจ” และ (3) แนวทางการสร้างความต่อเนื่องและความยั่งยืน โดยเน้นการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่โครงการระยะสั้น ทั้งนี้ จากการสังเคราะห์เชิงวิชาการสามารถอธิบายได้ว่า กลไก รูปแบบ และแนวทางปฏิบัติดังกล่าวทำงานเชื่อมโยงกันในลักษณะระบบเชิงบูรณาการ ซึ่งผลานทุนทางสังคม การมีส่วนร่วมของประชาสังคม และการสนับสนุนจากโครงสร้างรัฐเข้าด้วยกัน อันเป็นเงื่อนไขสำคัญในการเสริมสร้างความไว้วางใจ และนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อออกแบบและพัฒนาโมเดลเชิงบูรณาการ เพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกร่วมกับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ สามารถพัฒนาโมเดลเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจและสันติสุข ซึ่งมีลักษณะเป็นโมเดลหลายระดับที่เชื่อมโยงปัจจัยเชิงโครงสร้าง สังคม และวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน โดยผู้ให้ข้อมูลสะท้อนอย่างมีนัยสำคัญว่า “การสร้างสันติสุขต้องเริ่มจากความเข้าใจ แล้วจึงสร้างความร่วมมือ” และ “ถ้ารัฐ ชุมชน และศาสนาเดินไปพร้อมกัน ความไว้วางใจจะเกิดขึ้นเอง” จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยจึงพัฒนาโมเดลที่เรียกว่า “โมเดลสันติสุขเชิงบูรณาการบนฐานความไว้วางใจ” (Trust-Based Integrative Peace Model: TIP Model) ซึ่งประกอบด้วย 3 ระดับสำคัญ ได้แก่ (1) ระดับโครงสร้าง (Structural Level) ที่เน้นบทบาทของรัฐ นโยบาย และความเป็นธรรมเชิงสถาบัน (2) ระดับสังคม (Social Level) ที่เน้นเครือข่าย ความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมของประชาสังคม และ (3) ระดับวัฒนธรรม (Cultural Level) ที่เน้นการยอมรับอัตลักษณ์ ศาสนา และการสร้างความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม โดยทั้งสามระดับทำงานเชื่อมโยงกันเพื่อสร้างความไว้วางใจเชิงระบบอันนำไปสู่สันติภาพเชิงบวก

ในเชิงองค์ประกอบโมเดลดังกล่าว ประกอบด้วย 4 แกนหลัก ได้แก่ (1) มิติการสร้าง ความไว้วางใจ (Trust Construction Dimension) การสร้างความไว้วางใจผ่านการสื่อสารและประสบการณ์ร่วม (2) มิติการมีส่วนร่วมเชิงลึก (Deep Participation Dimension) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในลักษณะร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมตัดสินใจ (3) มิติความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม (Intercultural Integration Dimension) การสร้างความเข้าใจและการยอมรับความ

แตกต่างทางวัฒนธรรม และ (4) มิติธรรมาภิบาลเชิงความร่วมมือ (Collaborative Governance Dimension) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐและประชาสังคม โดยผู้ให้ข้อมูลได้สะท้อนว่า “กิจกรรมที่ทำให้คนรู้จักกันจริง ๆ จะทำให้ความกลัวลดลง” และ “การที่รัฐเปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีบทบาทจะทำให้เกิดความเชื่อมั่นมากขึ้น” โมเดลนี้จึงมีลักษณะเป็นวงจรพลวัตกล่าวคือ เมื่อเกิดความไว้วางใจจะนำไปสู่การมีส่วนร่วม และเมื่อเกิดการมีส่วนร่วมจะเสริมสร้างความเข้าใจและความร่วมมือ ซึ่งจะย้อนกลับไปเสริมความไว้วางใจให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

ในเชิงกลไกการขับเคลื่อน โมเดล TIP สามารถอธิบายได้ผ่าน 3 กระบวนการหลักที่มีลักษณะเป็นลำดับเชิงพัฒนา ได้แก่ (1) กระบวนการก่อรูปความไว้วางใจ (Trust Formation Process) ซึ่งเริ่มจากการสร้างพื้นที่ปฏิสัมพันธ์เชิงปลอดภัย เพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการสื่อสารและลดอคติ (2) กระบวนการเชื่อมโยงเครือข่าย (Relational Bridging Process) ซึ่งมุ่งสร้างความสัมพันธ์ข้ามกลุ่มผ่านกิจกรรมร่วมและการทำงานเชิงเครือข่าย อันนำไปสู่การก่อรูปของทุนทางสังคมเชิงเชื่อมโยง และ (3) กระบวนการสถาปนาความไว้วางใจเชิงสถาบัน (Institutionalization Process) ซึ่งเป็นการยกระดับความไว้วางใจจากระดับชุมชนไปสู่ระดับนโยบายและโครงสร้าง โดยการบูรณาการกลไกภาครัฐและประชาสังคมอย่างเป็นระบบ ผู้ให้ข้อมูลได้เน้นย้ำว่า “หากไม่มีการเชื่อมโยงไปสู่ระดับนโยบาย ความไว้วางใจจะหยุดอยู่แค่ในระดับชุมชน” ข้อค้นพบนี้นำไปสู่ข้อสรุปเชิงวิชาการว่า โมเดลเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสันติสุขต้องทำงานในลักษณะ “multi-level governance of trust” ซึ่งบูรณาการมิติทางโครงสร้าง สังคม และวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาโมเดลเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งผู้วิจัยได้มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

การอภิปรายผลการวิจัยข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสถานการณ์และปัจจัยที่ส่งผลต่อความไว้วางใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในชุมชนพหุวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า ความไว้วางใจในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะเป็นความไว้วางใจเชิงเปราะบาง ซึ่งถูกกำหนดโดยปัจจัยเชิงโครงสร้างเป็นสำคัญ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ที่ยังคงมีช่องว่างเชิงความเชื่อมั่น ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่ารัฐไม่เข้าใจวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ และนโยบายส่วนกลางไม่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น อันนำไปสู่ความรู้สึกห่างเหินและลดระดับความร่วมมือ ผลการศึกษาดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า ความไว้วางใจมิได้เป็นเพียงผลของปฏิสัมพันธ์ระดับบุคคล หากแต่เป็นผลลัพธ์ของโครงสร้างอำนาจและประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จิรพรรณ นฤภัทร (2559) ที่มองว่าความไว้วางใจเป็นทุนทางสังคมที่เกิดจากบริบททางวัฒนธรรมและสถาบัน และยังสอดคล้องกับ Buskens (1998) ที่อธิบายว่าความไว้วางใจเป็นกลไกลดความไม่แน่นอนของระบบสังคม หากโครงสร้างไม่เอื้อต่อความไว้วางใจ ระบบสังคมย่อมเข้าสู่ภาวะความไม่แน่นอนและความขัดแย้ง นอกจากนี้ ข้อค้นพบยังสอดคล้องกับ

การศึกษาของ Boonprakarn, Laeheem & Sangkaphan (2015) และ Warakulsalam & Chokprajakchat (2022) ที่ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนใต้มีรากฐานจากความไม่ไว้วางใจเชิงโครงสร้างและความรู้สึกถูกกีดกันจากรัฐในขณะเดียวกัน ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยด้านความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนา และอัตลักษณ์ มีบทบาทสำคัญในการกำหนดระดับความไว้วางใจในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่า ความแตกต่างไม่ใช่ปัญหา แต่การไม่เข้าใจกันต่างหากที่เป็นปัญหา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความขัดแย้งมิได้เกิดจากความหลากหลายโดยตัวมันเอง หากแต่เกิดจากการขาดความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม ผลการศึกษานี้สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดพหุวัฒนธรรมของ Berkes (2010) ที่เน้นว่าการอยู่ร่วมกันอย่างสันติจำเป็นต้องตั้งอยู่บนการยอมรับและเคารพอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่ม มิใช่การบังคับให้เกิดความเป็นเนื้อเดียวกัน นอกจากนี้ ข้อค้นพบที่ว่าชุมชนยังคงมีพื้นที่ของความไว้วางใจ ผ่านเครือข่ายทางสังคมและผู้นำชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมของ Putnam (2000) ซึ่งชี้ว่าเครือข่าย ความสัมพันธ์ และบรรทัดฐานทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการสร้างความร่วมมือและลดความขัดแย้ง โดยเฉพาะในบริบทที่โครงสร้างรัฐ ยังไม่สามารถสร้างความไว้วางใจได้อย่างเต็มที่ เมื่อพิจารณาเชิงสังเคราะห์สามารถอภิปรายได้ว่า ความไว้วางใจในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปรากฏการณ์เชิงหลายระดับที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเชิงโครงสร้าง สังคม และวัฒนธรรม โดยระดับโครงสร้างมีบทบาทในการกำหนดกรอบของความสัมพันธ์และความชอบธรรม ระดับสังคมทำหน้าที่เป็นกลไกในการประดับประดาและฟื้นฟูความไว้วางใจผ่านเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ขณะที่ระดับวัฒนธรรมเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่กำหนดการรับรู้และความเข้าใจระหว่างกลุ่ม ผลการศึกษาที่พบว่า การมีส่วนร่วม และการสื่อสารระหว่างกัน เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความไว้วางใจ สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของ Rogers (2008) และแนวคิดพื้นที่สาธารณะของ Aguila, Ghavampour & Vale (2019) ที่มองว่า การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จะนำไปสู่การสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจในระยะยาว ดังนั้น ข้อค้นพบของการวิจัยนี้จึงยืนยันว่า การเสริมสร้างความไว้วางใจในสังคมพหุวัฒนธรรม ไม่สามารถดำเนินการได้ในมิติใดมิติหนึ่งเพียงลำพัง หากแต่ต้องอาศัยการบูรณาการเชิงระบบที่เชื่อมโยงโครงสร้าง สังคม และวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างสมดุลและต่อเนื่อง

การอภิปรายผลการวิจัยข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์กลไก รูปแบบ และแนวทางปฏิบัติที่มีศักยภาพในการเสริมสร้างความไว้วางใจในสังคมพหุวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า กลไกในการเสริมสร้างความไว้วางใจในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีลักษณะเป็นกลไกเชิงสัมพันธ์และเชิงปฏิสัมพันธ์ ซึ่งประกอบด้วย 4 กลไกสำคัญ ได้แก่ (1) กลไกการสื่อสารและพื้นที่ปลอดภัย (2) กลไกผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนา (3) กลไกเครือข่ายทางสังคม และ (4) กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่า ความไว้วางใจเกิดจากการได้พบปะและทำกิจกรรมร่วมกันมากกว่าการกำหนดผ่านนโยบายจากส่วนกลาง ผลลัพธ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า ความไว้วางใจในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมเป็นผลของกระบวนการทางสังคมที่ต้องอาศัยการปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องมากกว่าการสั่งการเชิงโครงสร้างเพียงอย่างเดียว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Putnam (2000) ที่ชี้

ว่าทุนทางสังคมเกิดจากเครือข่าย ความสัมพันธ์ และบรรทัดฐานของความร่วมมือ ขณะเดียวกัน แนวคิดของ Wallis, et al. (2023) เรื่องพื้นที่สาธารณะยังอธิบายว่า การเปิดพื้นที่ให้เกิดการสื่อสารอย่างเสรีจะช่วยสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจในสังคมได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ บทบาทของผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชนที่ปรากฏในผลการวิจัย ยังสะท้อนแนวคิดของ Amankwa, et al. (2026) ที่มองว่าความไว้วางใจในสังคม เกิดขึ้นจากโครงสร้างทางวัฒนธรรม และผู้นำที่มีความน่าเชื่อถือในสายตาของชุมชน นอกจากนี้ในด้านรูปแบบของการเสริมสร้างความไว้วางใจ ผลการวิจัยพบว่า มี 3 รูปแบบหลัก ได้แก่ (1) รูปแบบเวทีปฏิสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรม (2) รูปแบบกิจกรรมร่วมของชุมชน และ (3) รูปแบบความร่วมมือเชิงสถาบัน ซึ่งสะท้อนถึงการทำงานในลักษณะจากล่างขึ้นบนและจากบนลงล่างอย่างบูรณาการ กล่าวคือ รูปแบบระดับชุมชนช่วยสร้างความสัมพันธ์และลดอคติ ขณะที่รูปแบบเชิงสถาบันช่วยสร้างความต่อเนื่องและความชอบธรรมของกระบวนการ ผลลัพธ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า การสร้างความไว้วางใจในสังคมที่มีความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง จำเป็นต้องใช้ทั้งกลไกไม่เป็นทางการ และกลไกเชิงสถาบันควบคู่กัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Battisti, et al. (2025) ที่เสนอว่า “Collaborative Governance” เป็นรูปแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในบริบทที่มีความซับซ้อนและความขัดแย้งสูง โดยเน้นการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นอกจากนี้ ข้อค้นพบยังสอดคล้องกับงานของ White-Cooper, et al. (2009) ที่อธิบายว่า ความร่วมมือเชิงสถาบันจะเกิดขึ้นได้ เมื่อมีความไว้วางใจ การสื่อสาร และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องเป็นฐานสำคัญ สำหรับแนวทางปฏิบัติ ผลการวิจัยได้เสนอ 3 แนวทางสำคัญ ได้แก่ (1) การสร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (2) การเคารพอัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม และ (3) การสร้างความต่อเนื่องของกระบวนการ ซึ่งสามารถอธิบายเชิงวิเคราะห์ได้ว่า แนวทางดังกล่าวเป็นเงื่อนไขเชิงกระบวนการที่ทำให้กลไกและรูปแบบต่าง ๆ สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมซึ่งผู้ให้ข้อมูลย้ำว่าหากคนรู้สึกเป็นเจ้าของ เขาจะเปิดใจและไว้วางใจกันมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของ Rogers (2008) ที่ชี้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสร้างความเป็นพลเมือง และความไว้วางใจในระบบ นอกจากนี้ แนวทางการเคารพความหลากหลาย ยังสอดคล้องกับแนวคิดพหุวัฒนธรรมของ Aguila, Ghavampour & Vale (2019) และ พระครูสุตสารบัณฑิต และคณะ (2567) ที่เน้นการยอมรับอัตลักษณ์เป็นเงื่อนไขของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้น การอภิปรายผลการวิจัยนี้ จึงชี้ให้เห็นว่า กลไก รูปแบบ และแนวทางปฏิบัติในการเสริมสร้างความไว้วางใจในสังคมพหุวัฒนธรรม จะมีประสิทธิผลได้ ก็ต่อเมื่อมีการบูรณาการเชิงระบบระหว่างความสัมพันธ์ระดับชุมชน โครงสร้างเชิงสถาบัน และบริบททางวัฒนธรรมอย่างสมดุลและต่อเนื่อง

การอภิปรายผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ซึ่งมุ่งออกแบบและพัฒนาโมเดลเชิงบูรณาการ เพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม พบว่า โมเดลที่พัฒนาขึ้นมีลักษณะเป็นระบบเชิงบูรณาการหลายระดับ โดยเชื่อมโยงปัจจัยเชิงโครงสร้าง สังคม และวัฒนธรรมภายใต้กรอบความไว้วางใจเชิงระบบอย่างเป็นองค์รวม โมเดลดังกล่าวประกอบด้วย 3 ระดับหลัก ได้แก่ ระดับโครงสร้าง ระดับสังคม และระดับวัฒนธรรม ควบคู่

กับ 4 มิติสำคัญ คือ การเสริมสร้างความไว้วางใจ การมีส่วนร่วมเชิงลึก ความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม และธรรมาภิบาลเชิงความร่วมมือ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การสร้างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรมไม่สามารถพึ่งพากลไกใดกลไกหนึ่งได้โดยลำพัง หากแต่ต้องอาศัยการออกแบบความสัมพันธ์เชิงบูรณาการที่ทำงานข้ามระดับและข้ามภาคส่วนอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ ข้อมูลเชิงประจักษ์สะท้อนอย่างชัดเจนว่า ความไว้วางใจจะเกิดขึ้นได้เมื่อทุกภาคส่วนมีบทบาทร่วมกันอย่างสมดุล และหากโครงสร้างไม่เอื้อต่อความเป็นธรรม ความร่วมมือในระดับชุมชนย่อมไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า โมเดลดังกล่าว มีลักษณะหลายระดับและหลายมิติ เนื่องจากความไว้วางใจในบริบทพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความเปราะบางทางสังคม เป็นปรากฏการณ์เชิงซ้อนที่ได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และความแตกต่างทางวัฒนธรรม การออกแบบโมเดลจึงจำเป็นต้องสะท้อนธรรมชาติของปัญหาที่มีความเชื่อมโยงหลายมิติ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดสันติภาพเชิงบวกของ Sharp (2020) ที่ชี้ว่าสันติภาพที่ยั่งยืนต้องจัดการ ทั้งความรุนแรงเชิงโครงสร้างและเชิงวัฒนธรรมควบคู่กัน นอกจากนี้ การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมเชิงลึกและธรรมาภิบาลเชิงความร่วมมือ ยังสอดคล้องกับแนวคิดการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วมของ Riege & Lindsay (2006) ซึ่งเสนอว่าการแก้ปัญหาสาธารณะที่มีความซับซ้อนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคส่วนต่าง ๆ อย่างมีโครงสร้าง ขณะเดียวกัน แนวคิดของ Mason & Lefrere (2003) และนาถยา ชัยกิจ และคณะ (2568) ยังสนับสนุนว่าระบบความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพต้องตั้งอยู่บนฐานของความไว้วางใจ การมีส่วนร่วม และการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ผลการวิจัยนี้ยืนยันว่า โมเดลเชิงบูรณาการที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ สามารถอธิบายพลวัตของการสร้างความไว้วางใจและสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างเป็นระบบ และมีศักยภาพสูงในการประยุกต์ใช้เชิงนโยบาย โดยเฉพาะในบริบทพื้นที่ที่มีความซับซ้อนและความเปราะบางทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

จากบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความซับซ้อนทั้งในมิติของโครงสร้าง สังคม และวัฒนธรรม การเสริมสร้างความไว้วางใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีอาจอาศัยกลไกใดกลไกหนึ่งได้โดยลำพัง หากแต่ต้องอาศัยการบูรณาการเชิงระบบที่เชื่อมโยงหลายระดับและหลายภาคส่วนเข้าด้วยกันอย่างเป็นพลวัต งานวิจัยนี้ จึงนำไปสู่การพัฒนาโมเดลสันติสุขเชิงบูรณาการบนฐานความไว้วางใจ (TIP Model) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบที่อธิบายกระบวนการสร้างความไว้วางใจผ่านความสัมพันธ์ระหว่างระดับโครงสร้าง ระดับสังคม และระดับวัฒนธรรม พร้อมทั้งขับเคลื่อนผ่านมิติสำคัญและกระบวนการเชิงพลวัต ดังแสดงในแผนภาพองค์ความรู้ ดังนี้

ภาพ 1 การพัฒนาโมเดลสันติสุขเชิงบูรณาการบนฐานความไว้วางใจ (TIP Model)

ผู้วิจัยสามารถอธิบายองค์ความรู้ใหม่จากแผนภาพที่สำคัญดังนี้

ประการแรก คือ การอธิบายความไว้วางใจในฐานะกลไกเชิงระบบ ซึ่งมีได้เป็นเพียงผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล แต่เป็นผลของความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง สังคม และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม กล่าวคือ ระดับโครงสร้างเกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมของรัฐและนโยบาย ระดับสังคมเกี่ยวข้องกับเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของประชาชน และระดับวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์และความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม ทั้งสามระดับนี้ทำหน้าที่เสมือนฐานรากของความไว้วางใจที่ต้องพัฒนาไปพร้อมกันอย่างสมดุล จึงจะนำไปสู่การลดความขัดแย้งและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้อย่างยั่งยืน

ประการที่สอง องค์ความรู้ได้เสนอมิติการขับเคลื่อน 4 ประการ ได้แก่ (1) การสร้างความไว้วางใจ (2) การมีส่วนร่วม (3) ความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม และ (4) ธรรมาภิบาลเชิงความร่วมมือ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการเชื่อมโยงระดับต่าง ๆ ของสังคมให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีมติเหล่านี้ไม่ทำงานแบบแยกส่วน แต่มีลักษณะเสริมพลังต่อกัน กล่าวคือ

เมื่อความไว้วางใจเพิ่มขึ้นจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมที่ลึกซึ้งมากขึ้น และเมื่อเกิดการมีส่วนร่วมจะช่วยสร้างความเข้าใจและความร่วมมือที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น

ประการที่สาม องค์ความรู้ได้พัฒนากระบวนการเชิงพลวัตของสันติสุข ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ (1) การก่อรูปความไว้วางใจ (2) การเชื่อมโยงเครือข่าย และ (3) การสถาปนาเชิงสถาบัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรต่อเนื่องที่สามารถย้อนกลับมาเสริมสร้างความไว้วางใจให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นในระยะยาว ผลลัพธ์ของกระบวนการนี้คือ การก่อรูปสังคมพหุวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งมีทั้งความยั่งยืนในเชิงโครงสร้าง และความเข้มแข็งในเชิงความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยสามารถสรุปในแต่ละวัตถุประสงค์ดังนี้ **วัตถุประสงค์ข้อที่ 1** พบว่า ความไว้วางใจในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะเป็นความไว้วางใจเชิงเปราะบาง ซึ่งถูกกำหนดโดยปัจจัย 3 ระดับ ได้แก่ ระดับโครงสร้าง (ความสัมพันธ์รัฐ-ประชาชนและความเป็นธรรมเชิงนโยบาย) ระดับสังคม (เครือข่ายและทุนทางสังคม) และระดับวัฒนธรรม (อัตลักษณ์และความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม) โดยแม้โครงสร้างรัฐจะยังมีช่องว่างความเชื่อมั่น แต่ระดับชุมชนยังคงมีทุนทางสังคมที่สามารถเป็นฐานในการฟื้นฟูความไว้วางใจได้ **วัตถุประสงค์ข้อที่ 2** พบว่า กลไกสำคัญในการเสริมสร้างความไว้วางใจประกอบด้วย 4 กลไก ได้แก่ (1) การสื่อสารและพื้นที่ปลอดภัย (2) ผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนา (3) เครือข่ายทางสังคม และ (4) การมีส่วนร่วมของประชาชน โดยสามารถพัฒนาเป็น 3 รูปแบบหลัก ได้แก่ เวทีข้ามวัฒนธรรม กิจกรรมชุมชน และความร่วมมือเชิงสถาบัน และมีแนวทางสำคัญ 3 ประการ คือ การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การเคารพความหลากหลาย และความต่อเนื่องของกระบวนการ **วัตถุประสงค์ข้อที่ 3** ได้พัฒนาโมเดลสันติสุขเชิงบูรณาการบนฐานความไว้วางใจ (TIP Model) ซึ่งเป็นโมเดลหลายระดับที่เชื่อมโยง 3 ระดับ ได้แก่ โครงสร้าง สังคม และวัฒนธรรม ผ่าน 4 มิติหลัก ได้แก่ การเสริมสร้างความไว้วางใจ การมีส่วนร่วมเชิงลึก ความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม และธรรมาภิบาลเชิงความร่วมมือ โดยมีลักษณะเป็นวงจรพลวัตที่สามารถนำไปใช้เชิงนโยบายและเชิงพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendations)

1.1 จัดทำนโยบายพื้นที่สันติสุขเชิงบูรณาการระดับตำบล หน่วยงานรัฐควรกำหนดนโยบายเฉพาะพื้นที่ โดยบูรณาการหน่วยงานด้านความมั่นคง การพัฒนาสังคม และการปกครองท้องถิ่น เพื่อร่วมกันออกแบบพื้นที่นำร่องสันติสุขในระดับตำบลหรือชุมชน พร้อมกำหนดตัวชี้วัด เช่น ระดับความไว้วางใจ การมีส่วนร่วม และความขัดแย้งที่ลดลงอย่างเป็นรูปธรรม

1.2 พัฒนาระบบธรรมาภิบาลเชิงความร่วมมือแบบพหุภาคี ควรจัดตั้งคณะกรรมการความร่วมมือระดับพื้นที่ที่ประกอบด้วยภาครัฐ ผู้นำศาสนา ภาคประชาสังคม และตัวแทนชุมชน ทำหน้าที่ร่วมกำหนดนโยบาย ติดตาม และประเมินผล โดยมีอำนาจเชิงปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงเวทีรับฟังความคิดเห็น

1.3 บูรณาการนโยบายด้านวัฒนธรรม สันติศึกษา และการศึกษาในระบบ กระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาหลักสูตรความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม และบรรจุในระบบการศึกษา รวมทั้งส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในโรงเรียนและชุมชน เพื่อลดอคติในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ (Practical Recommendations)

2.1 จัดตั้งเวทีสื่อสารข้ามวัฒนธรรมระดับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ควรมีการจัดเวทีพูดคุยระหว่างกลุ่มต่างศาสนาและชาติพันธุ์อย่างสม่ำเสมอ (เช่น รายไตรมาส) โดยใช้รูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น วงสนทนา เวทีชุมชน หรือกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

2.2 พัฒนาผู้นำชุมชนเชิงสันติภาพ ควรมีโครงการอบรมและพัฒนาศักยภาพผู้นำศาสนา ผู้นำท้องถิ่น และเยาวชน ให้มีทักษะด้านการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และการสร้างความไว้วางใจ เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวกลางทางสังคม

2.3 ส่งเสริมกิจกรรมร่วมสร้างของชุมชน ควรสนับสนุนโครงการที่ให้คนต่างกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน งานประเพณี หรือกิจกรรมจิตอาสา โดยเน้นการลงมือทำร่วมกันมากกว่าการประชุม เพื่อสร้างประสบการณ์ร่วม

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป (Future Research)

3.1 ศึกษาการทดสอบโมเดล TIP ในเชิงทดลอง ควรมีการนำโมเดล TIP ไปทดลองใช้ในพื้นที่จริงและประเมินผลด้วยตัวชี้วัด เช่น ระดับความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความขัดแย้ง เพื่อยืนยันความมีประสิทธิภาพของโมเดล

3.2 ศึกษาพลวัตระยะยาวของความไว้วางใจ ควรศึกษาการเปลี่ยนแปลงของความไว้วางใจและสันติสุขในระยะยาว เพื่อวิเคราะห์ว่ากลไกใดส่งผลต่อความยั่งยืน และปัจจัยใดทำให้ความไว้วางใจถดถอย

เอกสารอ้างอิง

- จิรพรรณ นฤภัทร. (2559). เครือข่ายทุนทางสังคมกับปัจจัยความไว้วางใจ. *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และการบริหารสังคม*, 24(1), 47-71.
- นารถา ชัยกิจ, วิทยาธร ท่อแก้ว, กมลรัฐ อินทรทัศน์ และพรปภัสสร ปริญญาญกุล. (2568). การสื่อสารของเทศบาลต่อภาคีเครือข่ายเพื่อการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, 9(8), 254-266.
- พระครูสุตสารบัณฑิต (จำนงค์ ผมไผ่), พระมหาเกริกเกียรติ นิรุติเมธี (ไพศาลเจริญลาภ) และพระมหาอำพล ธนปญโญ (ชัยสารี). (2567). การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์และความหลากหลายในสังคมหลังสมัยใหม่. *วารสารกวีานพะเยา*, 1(6), 39-48.
- วันพิชิต ศรีสุข. (2565). การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านการบริหารสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้: ประเด็นความมั่นคงทางสังคม. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 14(1), 203-218.

- วิลาสินี โสภากพล. (2567). *การสร้างควมไว้วางใจของรัฐด้วยนโยบายพหุวัฒนธรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ระยะที่ 3)* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- เสก ศักดิ์อยู่ดี, จิรวัดน์ ศรีเรือง, ทนง ครุฑจ้อน, ประกฤษฏ์ รักษ์วงศ์ และกษิพัทธ์ ทอนมณี. (2569). การปกครองในสังคมพหุวัฒนธรรม: จากรัฐรวมศูนย์สู่การปกครองเชิงมีส่วนร่วมเพื่อสันติภาพ. *วารสารสันติสุขปริทรรศน์*, 7(1), 406–417.
- อุทัย ดุลยเกษม และคณะ. (2550). *นโยบายของรัฐและการนำนโยบายของรัฐสู่การปฏิบัติกับการแก้ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- Aguila, M. D., Ghavampour, E. & Vale, B. (2019). *Theory of place in public space*. *Urban Planning*, 4(2), 249-259.
- Aguila, M. D., Ghavampour, E. & Vale, B. (2019). *Theory of place in public space*. *Urban Planning*, 4(2), 249-259.
- Battisti, L., Cuomo, F. & Manganelli, A. (2025). *Collaborative governance arrangements: what makes nature-based solutions endure?*. *Territory, Politics, Governance*, 13(10), 1421-1441.
- Berkes, L. (2010). The development and meaning of the concept of multiculturalism. *International Relations Quarterly*, 1(4), 1-6.
- Boonprakarn, K., Laeheem, K. & Sangkaphan, J. (2015). *Otherness: The primary cause of the unrest problem in the three southern border provinces of Thailand*. *Asian Social Science*, 11(15), 61.
- Buskens, V. (1998). *The social structure of trust*. *Social networks*, 20(3), 265-289.
- Cremin, H. & Bevington, T. (2017). *Positive peace in schools: Tackling conflict and creating a culture of peace in the classroom*. Routledge. Taylor & Francis., Retrieved March 23, 2026, from file:///C:/Users/DELL%2026/Downloads/10.4324_9781315304236_previewpdf%20(1).pdf
- Enyiful, E. (2026). *Culture, Community, and Development: Unpacking the ‘Socio-Cultural Milieu Dynamics’ of Solomon Islands and Their Influence on Australia's Aid Localisation*. *Public Administration and Development*, 46(1), 77-92.
- Mason, J. & Lefrere, P. (2003). Trust, collaboration, e-learning and organisational transformation. *International Journal of Training and Development*, 7(4), 259-270.

- Phillips, A. (2009). *Multiculturalism without culture*. Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Riege, A. & Lindsay, N. (2006). Knowledge management in the public sector: stakeholder partnerships in the public policy development. *Journal of knowledge management*, 10(3), 24-39.
- Rizwan, M. (2024). The relationship between religion and social cohesion in multicultural societies. *Journal of Management and Social Sciences Review*, 2(2), 8-23.
- Rogers, K. (2008). *Participatory Democracy*. In *Participatory Democracy, Science and Technology: An Exploration in the Philosophy of Science* (pp. 111-142). London: Palgrave Macmillan UK.
- Rogers, K. (2008). *Participatory Democracy*. In *Participatory Democracy, Science and Technology: An Exploration in the Philosophy of Science* (pp. 111-142). London: Palgrave Macmillan UK.
- Sharp, D. N. (2020). *Positive peace, paradox, and contested liberalisms*. *International Studies Review*, 22(1), 122-139.
- Wallis, A. K., Westerveld, M. F. & Burton, P. (2023). Ensuring communication-friendly green and public spaces for sustainable cities: Sustainable Development Goal 11. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 25(1), 27-31.
- Warakulsalam, N. & Chokprajakchat, S. (2022). Policy and project in reducing unrest situation in the southern border provinces of Thailand. *International Journal of Criminal Justice Sciences*, 17(2), 75-90.
- White-Cooper, S., Dawkins, N. U., Kamin, S. L. & Anderson, L. A. (2009). *Community-institutional partnerships: Understanding trust among partners*. *Health Education & Behavior*, 36(2), 334-347.